

RAPPORT

Biblioteksplan 2026-2029

Fastställt av regionstyrelsen
Framtagen av regionstyrelseförvaltningen
Datum 2025-09-02
Gäller 2026-2029
Ärendenr RS 2024/2140
Version [1.0]

Remissversion

Biblioteksplan 2026-2029

Innehåll

Biblioteksplan 2026-2029	1
1. Inledning	3
1.1 Bibliotekslagen	3
1.2 Skolbibliotek i skollagen	4
1.3 Ny socialtjänstlag	5
1.4 Andra viktiga lagar och vägledande dokument för biblioteksverksamhet	5
1.5 Regional utvecklingsstrategi och omvärldstrender	5
1.6 Nationell kulturpolitik och Region Gotlands kulturplan.....	7
2. Vision och inriktningar	8
2.1 Bibliotekens roll i utvecklingen av ett hållbart och demokratiskt samhälle stärks	8
2.2 Fler använder bibliotekens utbud	9
2.3 Gotland har bibliotek med goda förutsättningar att möta lagkrav och framtida utmaningar	9
3 Mål för planperioden	10
Mål 1 Biblioteken bedriver ett strategiskt läsförbättringsarbete.....	10
Mål 2 Biblioteken arbetar för ökad demokratisk delaktighet, social inkludering och god hälsa	10
Mål 3 Biblioteken arbetar för att öka gotlänningarnas krisberedskap och medie- och informationskunnighet.	11
Mål 4 Biblioteken arbetar för miljömässigt hållbar samhällsutveckling	11
Mål 5 Bibliotekens utbud är tillgängligt	12
Mål 6 Bibliotekens utbud är relevant	12
Mål 7 Biblioteksverksamheterna har hög kvalitet.....	12
Mål 8 Biblioteksverksamheterna samverkar.....	13
4. Biblioteksformer	13
4.1 Folkbibliotek Regionstyrelseförvaltningen.....	13
4.2 Regional biblioteksutveckling Regionstyrelseförvaltningen	13
4.3 Skolbiblioteken Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen	14
4.4 Gymnasiebiblioteket Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen	14
4.5 Vuxbiblioteket Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen	15
4.6 Folkhögskolans bibliotek Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen	15
4.7 Medicinska fackbiblioteket Hälso- och sjukvårdsförvaltningen	15
5. Genomförande och uppföljning	15

1. Inledning

Enligt bibliotekslagen ska kommuner och regioner anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. Planerna ska utgå från bibliotekslagen, vara politiskt beslutade och beskriva den lokala bibliotekspolitiken när det gäller all biblioteksverksamhet som kommunen eller regionen bedriver.

Region Gotlands biblioteksplan 2026-2029 är ett styrdokument som beskriver hur den nationella och regionala bibliotekspolitiken ska genomföras på Gotland. Region Gotland är en kommun med ett regionalt uppdrag, därför inkluderar biblioteksplanen både kommunala och regionala biblioteksformer; folkbibliotek, skolbibliotek, gymnasiebibliotek, vuxbiblioteket, folkhögskolans bibliotek, medicinska fackbiblioteket och regional biblioteksutveckling. Tillsammans är de gotländska biblioteksformerna till för alla gotlänningar, i olika livssituationer, genom hela livet.

De gotländska biblioteksformerna har mycket gemensamt men har också olikheter när det gäller uppdrag och målgrupper. Biblioteksplanen beskriver gemensamma inriktningar och mål för hur de gotländska biblioteken ska utvecklas under perioden för att möta allmänhetens behov, lagkrav och aktuella samhällsutmaningar. Alla inriktningar i planen kan användas av alla biblioteksformer, däremot kan de olika målen vara olika användbara för de respektive biblioteksformerna. Varje biblioteksform ska sen bryta ner målen till konkreta insatser och aktiviteter i handlingsplaner och i den årliga verksamhetsplaneringen. Planen är också en plattform för samverkan mellan biblioteksformerna men också för samverkan med andra samhällsaktörer. Ansvar för genomförandet ligger hos respektive biblioteksform, förvaltning och nämnd, medan samordningsansvaret ligger hos biblioteksverksamheterna inom RSF.

Biblioteksplanen är framtagen i samverkan mellan de olika biblioteksformerna och beslutas i regionfullmäktige. Regional biblioteksutveckling inom kultur- och fritidsavdelningen har ansvarat för processen. Ett tjugotal dialogmöten har genomförts för att samla inspel till biblioteksplanen med politiker, allmänhet, bibliotekspersonal, rektorer och med många funktioner inom olika förvaltningar inom regionen. Planen har också diskuterats inom tillgänglighetsrådet, pensionärsrådet och samrådet för nationella minoriteter. Folkbiblioteken har genomfört en enkätundersökning för allmänheten och dialoger med prioriterade användargrupper i sitt biblioteksplanearbete.

Region Gotland arbetar efter principen om armlängds avstånd: den politiska nivån beslutar om bibliotekens inriktningar, mål och ekonomiska ramar medan beslut om bibliotekens aktiviteter och utbud överläts till biblioteksverksamheternas årliga verksamhetsplaner.

En stark demokrati bygger på att människor är välinformerade, engagerade och kompetenta och kan fatta välgrundade beslut. Genom sitt uppdrag bidrar biblioteken till detta, liksom till samhällets utveckling. Därmed har biblioteken en mycket viktig funktion i vårt samhälle som behöver bevaras och utvecklas.

Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022-2025 Regeringskansliet

1.1 Bibliotekslagen

Region Gotlands biblioteksplan utgår från bibliotekslagen (SFS 2013:801). Nedanstående paragrafer gäller för alla biblioteksformer på Gotland:

Ändamål 2§

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Prioriterade grupper

4 § *Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt **personer med funktionsnedsättning**, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.*

5 § *Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt **de nationella minoriteterna** och **personer som har annat modersmål än svenska**, bland annat genom att erbjuda litteratur på*

- 1. de nationella minoritetsspråken,*
- 2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och*
- 3. lättläst svenska.*

Samverkan

14§ *I syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet **samverka**.*

1.2 Skolbibliotek i skollagen

Från och med juli 2025 ställer skollagen högre krav på skolans huvudmän när det handlar om skolbibliotek. Bibliotekslagen hänvisar numer till denna ändring i Skollagen. Ändringarna innebär att det ska definieras vad som avses med skolbibliotek och dess ändamål ska tydliggöras. Med skolbibliotek ska avses en samlad, gemensam och ordnad verksamhet med ett allsidigt och målgruppsanpassat utbud av analoga och digitala medier som ställs till lärarnas och elevernas förfogande för att användas som en resurs i undervisningen. Skolbibliotek ska främja elevernas läsande och medie- och informationskunnighet.

Elever ska som huvudregel ha tillgång till ett skolbibliotek på den egna skolenheten. Om det finns särskilda skäl, kan skolbiblioteket i stället få tillhandahållas på en annan skolenhet eller på ett folkbibliotek. Skolbiblioteken ska vara bemannade i sådan utsträckning att ändamålen med skolbibliotek uppnås. Varje huvudman ska sträva efter att för skolbiblioteksverksamheten anställa personal som i första hand har en examen från en högskoleutbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap eller i andra hand en examen från en annan relevant högskoleutbildning.

Vidare ska varje huvudman i en biblioteksplan bland annat precisera hur ändamålet med skolbiblioteksverksamheten ska uppnås. En kommun eller en region kan anta en särskild skolbiblioteksplan eller beskriva skolbiblioteksverksamheten i den biblioteksplan som den ska anta. Denna biblioteksplan innefattar inriktningar och mål för samtliga biblioteksformer inklusive skolbiblioteksverksamheten. Beskrivningen av hur ändamålet med skolbiblioteksverksamheten ska uppnås beskrivs mer konkret genom insatser och aktiviteter i handlingsplanen som utgår från biblioteksplanen, samt i det ordinarie systematiska kvalitetsarbetet.

1.3 Ny socialtjänstlag

Även den nya socialtjänstlagen kommer att påverka flera av biblioteksverksamheterna på Gotland. Socialtjänsten ska arbeta mer förebyggande och nå ut till människor innan problem uppstår eller växer. Biblioteken är en viktig social mötesplats och verksamheten bidrar till social hållbarhet och god hälsa och verkar förebyggande till exempel genom strategiska läsfrämjande och språkutvecklande insatser mot små barn, verksamheter för unga och genom arbetet för att motverka ensamhet och digitalt utanförskap hos äldre.

Socialtjänstens verksamhet ska också bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet och den hjälp som erbjuds ska baseras på bästa tillgängliga kunskap om vad som kan göra mest nytta för individen. Här kan biblioteken bidra med resurser i form av vetenskaplig litteratur och databaser.

1.4 Andra viktiga lagar och vägledande dokument för biblioteksverksamhet

Förutom bibliotekslagen och skollagen finns en mängd lagar och dokument som är vägledande för biblioteksverksamhet. Nedan nämns några:

- Grundlagarna, regeringsformen
- Diskrimineringslag 2008:567
- Språklag 2009:600
- Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk 2009:724
- Nationella kulturpolitiska mål Prop. 2009/10:3
- Handlingsprogram för läsfrämjande (Kulturrådet 2019)
- FNs konvention om barnets rättigheter Prop. 2017/18:186
- FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning Ds 2008:23
- Lag om vissa produkters och tjänsters tillgänglighet (2023:254)
- Agenda 2030 Prop. 2019/20:188
- Sveriges digitaliseringsstrategi 2025-2030
- Socialtjänstlag 2025:400

1.5 Regional utvecklingsstrategi och omvärldstrender

Region Gotlands regionala utvecklingsstrategi – Vårt Gotland 2040 beskriver hur alla aktörer i regionen ska samverka mot de övergripande målen och prioriteringarna. Biblioteksplanen (liksom den regionala kulturplanen) utgår från den regionala utvecklingsstrategins vision, visionsmål och effektmål för 2040. Biblioteksplanens tre inriktningar beskriver visionen för hur biblioteken har utvecklats fram till år 2040. Biblioteksplanens åtta mål, som var och en utgår från en eller flera utmaningar, visar vad de

gotländska biblioteksformerna ska prioritera under planperioden 2026-2029 som leder till att effektmålen och visionen kan uppfyllas 2040.

Biblioteksplanen utgår också från de megatrender som identifierats i Region Gotlands gemensamma omvärldsanalys, inklusive specifika utmaningar som både påverkar regionens verksamheter (inklusive biblioteken) men som också regionens verksamheter och biblioteken kan bidra till att möta.

Demografisk utveckling: Låga födelsetal gör att allt färre förvärvsaktiva måste försörja allt fler äldre. För att möta utmaningarna och öka inflyttningen föreslås att regionen bland annat satsar på utbyggd samhällsservice och infrastruktur för att skapa en trygg och attraktiv miljö och på kultur, fritid och sociala mötesplatser (inklusive bibliotek) för att öka attraktionskraften. När gruppen äldre ökar, ökar också behovet av biblioteksverksamhet för gruppen.

Social sammanhållning: Social sammanhållning grundar sig på tillit, trygghet och inkludering, men påverkas negativt av omvärldstrender som ökad polarisering, ojämlika livsvillkor och minskat socialt deltagande. Stora skillnader i livsvillkor innebär att hela samhället utsätts för slitningar i form av ökad kriminalitet, färre gemensamma värderingar, lägre tillit, ökad ohälsa och att ansvaret och engagemanget i samhällsfrågor riskerar att minska. För att motverka hälsoklyftor och stärka social sammanhållning krävs aktivt förebyggande arbete och insatser för att minska ensamhet, förbättra delaktighet och skapa lika förutsättningar för god hälsa i alla samhällsgrupper, här ryms bland annat biblioteksverksamheter inom utbildningssektorn likväl som inom kultur- och fritidsavdelningen.

Teknologisk utveckling: Gotland saknar en samlad strategi för digital innovation och verksamhetsutveckling. Region Gotland bör arbeta aktivt med datadriven utveckling, bland

annat genom delad och öppna data. Digitalisering och teknisk utveckling behöver integreras som en naturlig del av verksamhetsutveckling och kvalitetssäkring i ordinarie processer, både internt och externt. Regionen behöver också arbeta aktivt med att införliva EUs digitala kompass i verksamhetsprocesser för att möta nationella och internationella direktiv och lagkrav, samt arbeta aktivt utifrån principen om digital inkludering, inte minst i våra demokratiska processer, liksom att öka kompetensen om AI för utveckling och effektivisering. Biblioteken är en självklar del av denna utveckling.

Klimat och energi: Forskare varnar för att sex av nio planetära gränser, inklusive klimatsystemet och biologisk mångfald, redan överskridits. För att möta utmaningarna krävs målmedvetet arbete med klimatanpassning av regionens verksamheter. Verksamheternas klimatpåverkan behöver kartläggas och ett aktivt arbete startas med att minska denna. En betydligt lägre total energi- och materialomsättning än i dagens samhälle krävs och därför bör Region Gotland verka för en större förståelse för hur ett sådant samhälle kan gestalta sig och vad som krävs för att nå dit. Biblioteken kan bidra till att öka allmänhetens kunskap, förståelse och engagemang.

Samhällets beredskap: Gotlands säkerhetsläge påverkas av en komplex hotbild, där hybridkrigföring, klimatrisker och hälsohot skapar nya utmaningar. Regionen har en central roll i att stärka det civila försvaret och krisberedskapen. För Gotlands del är det av största vikt att skärpa vaksamheten och att stärka informations- och kommunikationsinsatserna för att minska risken för desinformation och antidemokratiska påverkansförsök. Det finns stora behov av kunskapshöjning inom området civil beredskap. En viktig del är också att ge stöd för invånarnas egen hemberedskap. Biblioteken förmedlar pålitlig information samt bidrar till att öka källkritiskt tänkande och stärker allmänhetens motståndskraft mot desinformation och informationspåverkan.

1.6 Nationell kulturpolitik och Region Gotlands kulturplan

Biblioteksplanen har använt strukturen i Region Gotlands kulturplan som utgångspunkt för dess upplägg (kulturplanen gäller för regionstyrelseförvaltningens biblioteksverksamheter). Kulturplanen beskriver regionala politiska prioriteringar i förhållande till den nationella kulturpolitiken och den regionala utvecklingsstrategin. De nationella kulturpolitiska målen är:

- **Självständighetsmålet:** Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund.
- **Delaktighetsmålet:** Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet.
- **Samhällsmålet:** Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå dessa mål ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Region Gotlands kulturplan har tre inriktningar:

- Ett starkt och obundet konst- och kulturliv med hög kvalitet över hela Gotland
- Alla har möjlighet till eget skapande och delaktighet i kulturlivet
- Kulturen är en motor för samhällsutvecklingen

2. Vision och inriktningar

Visionen för den regionala utvecklingsstrategin *Vårt Gotland 2040* är:

Gotland – en kreativ ö med plats för hela livet.

Gotland är fyllt av livskraft och kreativitet. Här kan människor och verksamheter utvecklas och bidra till en bättre värld. Här finns närhet och plats för alla delar av livet, i alla åldrar.

För att nå visionen finns tre långsiktiga inriktningar för bibliotekspolitiken på Gotland:

1. **Bibliotekens roll i utvecklingen av ett hållbart och demokratiskt samhälle stärks**
2. **Fler använder bibliotekens utbud**
3. **Gotland har bibliotek med goda förutsättningar att möta lagkrav och framtida utmaningar**

2.1 Bibliotekens roll i utvecklingen av ett hållbart och demokratiskt samhälle stärks

År 2040 bidrar biblioteken till att öka den sociala hållbarheten, tilliten till samhället och möjligheten för fler att delta i den demokratiska samhällsutvecklingen. Genom bibliotekens strategiska läsfrämjandearbete har läsförmågan ökat och läsvanor befästs hos alla grupper vilket inverkar förebyggande på en rad samhällsproblem och bidrar till öns kompetensförsörjning. Bibliotekens utbud av litteratur, medier och evenemang skapar möjligheter till bildning, utbildning, fri åsiktsbildning, yttrandefrihet och demokratiska samtal. Individens upplevelse av ensamhet och ohälsa minskar och upplevelsen av delaktighet, gemenskap, inkludering och egenmakt ökar. Genom digital handledning och kulturaktiviteter på biblioteken har gotlänningarnas möjlighet att vara digitalt och socialt inkluderade stärkts. Biblioteken bidrar också till samhällets resiliens genom att arbeta för att öka gotlänningarnas krisberedskap och motståndskraft mot desinformation och informationspåverkan. Allmänhetens medie- och informationskunnighet och förmåga att använda AI på ett medvetet, kritiskt och kreativt sätt har ökat. Biblioteken bidrar även till ökade kunskaper hos allmänheten om behovet av klimatomställning, cirkulär ekonomi och ökad miljömässig hållbarhet.

Inriktningen är knuten till:

- Bibliotekslagen: Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.
- Vårt Gotland 2040, visionsmål: Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla. Inriktningen berör också effektmål inom visionsmålen: Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen samt Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft.
- Kulturplanen: Kulturen är en motor för samhällsutveckling.

2.2 Fler använder bibliotekens utbud

År 2040 är biblioteken tillgängliga och relevanta för fler och används av fler gotlänningar i olika åldrar och livssituationer. Alla känner sig välkomna, sedda, lyssnade på och inkluderade på biblioteken. Biblioteken är fysiskt och socialt tillgängliga för alla, olika hinder för användande är identifierade och undanröjda. Bibliotekens utbud av tillgänglig läsning, läsning på olika språk och lättläst svenska har ökat. Bibliotekens utbud är känt för alla gotlänningar. Genom delaktighet och medskapande metoder inhämtas behov och utbudet anpassas och görs mer relevant för gotlänningarna, både användare och ickeanvändare. Biblioteken kommunicerar också sitt utbud efter olika förutsättningar och behov.

Inriktningen är knuten till:

- Bibliotekslagen: Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska. Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade efter användarnas behov. Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar.
- Kulturplanen: Alla har möjlighet till eget skapande och delaktighet i kulturlivet. Det nationella delaktighetsmålet: Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor och särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

2.3 Gotland har bibliotek med goda förutsättningar att möta lagkrav och framtida utmaningar

År 2040 planeras regionens biblioteksverksamhet strategiskt så att den finns där den behövs som mest, på fasta eller tillfälliga platser. Biblioteken är bemannade med kompetent och utbildad personal. Biblioteken är lärande organisationer med effektiva processer och resursutnyttjande. Genom förbättrade, mer systematiska metoder för omvärldsbevakning och kompetensutveckling och med direkta samband mellan fortbildning och konkret verksamhetsutveckling skapas utbud och tjänster av god kvalitet. Bibliotekens verksamheter följs upp och metoder för att mäta kvalitet i biblioteksverksamhet har etablerats. Biblioteksformerna samverkar kring gemensamma frågor som fortbildning, lokaler, digital infrastruktur, bemanning och tjänster.

Inriktningen är knuten till:

- Bibliotekslagen: I syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.
- Kulturplanen: Ett starkt och obundet konst- och kulturliv med hög kvalitet över hela Gotland. Nationellt utvecklingsområde att utveckla den kulturella infrastrukturen.

3 Mål för planperioden

Målen i biblioteksplanen beskriver periodens (2026-2029) fokus mot de långsiktiga inriktningarna. Eftersom respektive biblioteksform har ett specifikt uppdrag och målgrupp tillämpas de olika målen i varierande grad. Det är upp till varje biblioteksform att bryta ner målen till konkreta insatser och aktiviteter i handlingsplaner och årliga verksamhetsplaner.

Inriktning 1: Stärka bibliotekens roll i utvecklingen av ett hållbart och demokratiskt samhälle

Mål 1 Biblioteken bedriver ett strategiskt läsfrämjandearbete

Utmaningar: Läsklyftorna ökar, fler och fler har svårt att förstå skriven text. Skillnaderna i läsförmåga och läsvanor ökar mellan elever från resurssvaga och resursstarka hem. Var femte svensk elev i årskurs 4 och var fjärde niondeklassare saknar grundläggande läsförståelse.

Målet är uppnått när bibliotekens läsfrämjandearbete är evidensbaserat och bygger på forskning och beprövad erfarenhet. Bibliotekspersonalen fortbildas kontinuerligt i läsfrämjande metoder för olika åldrar och grupper. Insatserna planeras strukturerat, fördelas och riktas mot prioriterade grupper och geografiska områden där behoven är störst. Biblioteken främjar vetenskaplig läsning och professionellt lärande för yrkesverksamma, till exempel inom hälso- och sjukvården. Skolbiblioteken ses som ett viktigt pedagogiskt verktyg i skolans läsfrämjandearbete.

Detta mål är kopplat till följande effektmål i den regionala utvecklingsstrategin (RUS):

- En god, jämlik och jämställd hälsa
- En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor
- God utbildningsnivå och goda förutsättningar för ett livslångt lärande
- En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven

Mål 2 Biblioteken arbetar för ökad demokratisk delaktighet, social inkludering och god hälsa

Utmaningar: Upplevelsen av att inte vara en del av samhället skapar utanförskap, ohälsa och minskad upplevelse av tillit. Allt fler gotlänningar drabbas av psykisk ohälsa och upplevelsen av ofrivillig ensamhet ökar på Gotland. Digitaliseringen exkluderar många äldre men även yngre och personer i olika former av socialt utanförskap.

Målet är uppnått när bibliotekens utbud och lokaler erbjuder möjligheter till social inkludering, tillit till och delaktighet i samhället. Biblioteken stödjer bildning, livslångt lärande, utbildning, forskning och kompetensförsörjning genom tillgänglig information och kunskap. Biblioteken främjar fri åsiktsbildning och yttrandefrihet och skapar möjligheter för demokratiska samtal där olika perspektiv och röster kan höras och brytas mot varandra. Genom bibliotekens utbud av litteratur, medier och programverksamhet finns möjligheter att ta del av olika åsikter, perspektiv och livserfarenheter. Genom till exempel digital handledning stärks gotlänningarnas möjlighet att vara digitalt och socialt inkluderade. Genom nära samverkan inom regionen och civilsamhället genomförs till exempel kulturaktiviteter som skapar sociala sammanhang, minskar individers upplevelse av ensamhet och ohälsa och ökar upplevelsen av delaktighet, gemenskap och egenmakt. Biblioteken ska sprida kunskaper om nationella minoriteter och urfolket samer, deras

rättigheter och kultur, samt bidra till revitalisering av nationella minoritetsspråk genom verksamheter för barn och unga.

Detta mål är kopplat till följande effektmål i den regionala utvecklingsstrategin (RUS):

- En god, jämlik och jämställd hälsa
- En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor
- God utbildningsnivå och goda förutsättningar för ett livslångt lärande
- En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven

Mål 3 Biblioteken arbetar för att öka gotlänningarnas krisberedskap och medie- och informationskunnighet.

Utmaningar: En orolig omvärld med konflikter i närområdet och desinformationskampanjer hotar demokratin. Krisberedskapen hos gotlänningarna behöver öka. Medie- och informationskunnighet krävs för att kunna ta till sig tillförlitlig information, bilda åsikter och göra sin röst hörd.

Målet är uppnått när biblioteken bidrar till samhällets resiliens genom att arbeta för att öka gotlänningarnas krisberedskap, i nära samarbete med verksamheter inom regionen och med civilsamhället och näringslivet. Biblioteken förmedlar pålitlig information under fredstid såväl som under kris och krig. Biblioteken bidrar till att öka källkritiskt tänkande och stärker gotlänningarnas motståndskraft mot desinformation och informationspåverkan. Biblioteken ökar allmänhetens medie- och informationskompetens och kunskapen om hur olika medier påverkar och formar individer och grupper. AI-området ingår i MIK-arbetet och biblioteken sprider kunskap om AI och hur den kan användas.

Detta mål är kopplat till följande effektmål i den regionala utvecklingsstrategin (RUS):

- God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar
- God utbildningsnivå och goda förutsättningar för ett livslångt lärande

Mål 4 Biblioteken arbetar för miljömässigt hållbar samhällsutveckling

Utmaning: Ökad förståelse, engagemang och beteendeförändringar krävs i arbetet med klimat- och energiomställningen.

Målet är uppnått när biblioteken arbetar aktivt med målen i Agenda 2030 och kunskapen om bland annat hållbara arrangemang och energianvändning ökar. Bibliotekens bidrag till cirkulär ekonomi och omställningsarbete synliggörs. Genom att erbjuda litteratur, utställningar och evenemang om frågorna skapas engagemang och kunskapen ökar hos den gotländska allmänheten. Biblioteken samverkar inom regionen och med civilsamhället kring miljö- och klimatfrågor.

Detta mål är kopplat till följande effektmål i den regionala utvecklingsstrategin (RUS):

- Ett klimatneutralt Gotland
- Ett energisystem baserat på förnybar energi
- Hållbara kretslopp

Inriktning 2: Fler använder bibliotekens utbud

Mål 5 Bibliotekens utbud är tillgängligt

Utmaningar: Bibliotekens utbud är inte tillgängligt för alla och många gotlänningar känner inte till vad biblioteken erbjuder.

Målet är uppnått när bibliotekens utbud är tillgängligt för alla oavsett förutsättningar som till exempel var man bor och i vilken livssituation man befinner sig i. Bibliotekslokalerna, bemötandet, medierna, evenemangen och de digitala tjänsterna är inkluderande och fysiskt tillgängliga för alla, hinder för användande identifieras kontinuerligt och åtgärdas. Läsning av tillgängliga medier är jämställd annan läsning och kunskap om tillgängliga medier hos bibliotekspersonalen har ökat. Även sociala och kulturella hinder identifieras och åtgärdas så att biblioteken är tillgängliga för personer utan biblioteksvana. Uppsökande verksamheter utanför bibliotekens lokaler genomförs för att nå fler. Bibliotekens medier på andra språk än svenska, nationella minoritetsspråk och lättläst svenska ska bli fler, liksom evenemang för och med prioriterade grupper. Biblioteken arbetar aktivt med diskrimineringsgrunderna och hbtqi-frågor för att främja lika rättigheter, motverka diskriminering och skapa en mer tillgänglig och trygg verksamhet. Barnkonventionen implementeras och kunskapen om barnrätt ökar på biblioteken. Olika målgrupper har olika behov av informationskanaler, text- och bildspråk och biblioteken ska kommunicera sitt utbud på anpassade sätt, genom olika kanaler för olika grupper.

Mål 6 Bibliotekens utbud är relevant

Utmaningar: Många upplever att bibliotekens utbud inte är relevant för dem. Bibliotekens strategiska arbete för barns och nationella minoriteters rättigheter behöver utvecklas.

Målet är uppnått när biblioteken skapat relevant utbud för gotlänningarna genom att etablera former för delaktighet och medskapande och aktivt söka upp användare och ickeanvändare ur olika målgrupper för att ställa frågor och inhämta deras åsikter och behov. Detta görs framför allt med personer ur bibliotekens prioriterade målgrupper. När det gäller barn och unga ska deras röster höras enligt Barnkonventionen och när det gäller nationella minoriteter och urfolk ska samråd hållas. Utbudet ska också vara en resurs för yrkesverksamma inom till exempel skola, vård och omsorg. Det kan handla om att ändra på eller anpassa befintligt utbud eller att utveckla helt nytt utbud tillsammans med användarna.

Inriktning 3: Gotland har bibliotek med goda förutsättningar att möta lagkrav och framtida utmaningar

Mål 7 Biblioteksverksamheterna har hög kvalitet

Utmaningar: Biblioteken saknar etablerade former för att mäta verksamhetens kvalitet. Bibliotekens metoder för omvärldsbevakning, kollektivt lärande och medskapande behöver utvecklas. Kompetensutvecklingen behöver vara tydligare förankrad i verksamhetens behov.

Målet är uppnått när systematiska metoder för omvärldsbevakning, kollektivt lärande och medskapande används för att skapa utbud och tjänster av god kvalitet. Fortbildning och kompetensutveckling ska kopplas direkt till konkret verksamhetsutveckling. En ökad andel

av bibliotekspersonalen har adekvat utbildning. Bibliotekspersonalens kompetensutveckling bygger på forskning och beprövad erfarenhet. Bibliotekens verksamheter följs upp i högre utsträckning och metoder för att mäta kvalitet i biblioteksverksamhet utvecklas. Biblioteken fortsätter i samarbete med akademiska aktörer att arbeta strategiskt med förbättringar, innovation, digital infrastruktur, digitalisering och AI i biblioteksverksamheten, samt konkret med beståndsvård och medieplanering.

Mål 8 Biblioteksverksamheterna samverkar

Utmaning: Samverkan mellan de olika biblioteksformerna behöver bli systematisk och strukturerad.

Målet är uppnått när biblioteksformerna samverkar lokalt, regionalt och nationellt, inklusive akademiska bibliotek och relaterade verksamheter kring fortbildning, digital infrastruktur, lokaler, bemanning och tjänster. Ett forum för bibliotekssamverkan skapas för att öka kvaliteten i den gotländska biblioteksverksamheten samt för att sprida kunskap och driva frågor som rör läsning, bildning och utbildning, och bibliotekens roll i det gotländska samhället.

4. Biblioteksformer

I detta avsnitt beskrivs regionens olika biblioteksformer. Om det finns en eller flera lagparagrafer i bibliotekslagen knuten till biblioteksformen anges dessa här.

4.1 Folkbibliotek Regionstyrelseförvaltningen

Folkbiblioteken på Gotland utgörs av Almedalsbiblioteket som är huvudbibliotek, nio bibliotek spridda över ön samt uppsökande verksamhet med bland annat två biblioteksfordon. Förutom utlåning av medier och informationssökning bedriver biblioteken programverksamhet för alla åldrar. De är också en viktig mötesplats i lokalsamhället. Samhällsutvecklingen gör att folkbiblioteken får en allt mer framträdande roll i arbetet för att säkerställa inkludering och god psykisk hälsa. Biblioteken blir också en allt viktigare part i samhällets civila motståndskraft och beredskap i händelse av kris eller krig.

Folkbibliotek

6 § Varje kommun ska ha folkbibliotek. Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov.

Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.

7 § Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur.

Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

8 § Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.

9 § På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur under en viss tid oavsett publiceringsform

4.2 Regional biblioteksutveckling Regionstyrelseförvaltningen

Biblioteksutveckling är den regionala kulturinstitution som ansvarar för biblioteksområdet inom kultursamverkansmodellen på Gotland. Biblioteksutveckling erbjuder folkbiblioteken omvärldsbevakning och stöd samt skapar möjligheter för

samverkan, kompetens- och verksamhetsutveckling genom t ex lärgrupper, lärtillfällen och utvecklingsprojekt. Fokus ligger på gemensamt delat lärande, reflektion och erfarenhetsutbyte utifrån aktuell forskning, beprövad erfarenhet samt lokalsamhällets och användarnas behov. Biblioteksutveckling ansvarar även för regionens bokstartsamverkan samt regionens taltidning På tal om Gotland.

Regional biblioteksverksamhet

11 § Varje region och de kommuner som inte ingår i en region ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet.

4.3 Skolbiblioteken Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen

Bibliotek och förskola

Förskolorna har inga egna bibliotek men kan besöka folkbibliotek eller grundskolebibliotek och låna där beroende på var förskolan ligger. Alla förskolor som har längre än 1 km till ett folkbibliotek erbjuds besök med biblioteksfordon cirka sju gånger per år. Förskolan köper in egna böcker och personalen har tillgång till digitala böcker genom Polyglutt. Förskolan erhåller stadsbidrag för inköp av böcker. Tillsammans med folkbiblioteken och barnhälsovården deltar förskolan i Bokstartssamarbetet för att främja små barns språkutveckling.

Skolbibliotek i grundskolan

I alla regionens 30 skolor finns ett skolbibliotek. Tillgången på böcker är god men antalet personaltimmar är ofta lågt och endast några skolbibliotek har utbildad personal. Beroende på skolans storlek varierar utbudet och bemanningen. På två skolor finns integrerade folk- och skolbibliotek. Bokbestånden är anpassade för de elever som nyttjar dem och finns sökbara i det gemensamma bibliotekssystemet Koha. Alla skolor har tillgång till självbetjäningsskåp för utlån. De flesta skolorna erbjuder hemlån till eleverna.

Med den nya lagstiftningen gällande skolbiblioteken ökar kraven på bemanning och därför har också ett generellt statsbidrag till utökning av bemanning tillkommit. De gotländska skolbiblioteken har olika förutsättningar gällande bemanning men alla skall sträva efter likvärdighet och att jobba läsfrämjande och tillsammans med lärarna ansvara för att eleverna får kunskap i medie- och informationskunnighet. Skolan behöver hitta lösningar för att bemanna skolbiblioteken och rekrytera eller vidareutbilda personalen så att skollagens krav uppnås.

10 § /Upphör att gälla U:2025-07-01/ Enligt 2 kap. 36 § skollagen (2010:800) ska eleverna i grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan ha tillgång till skolbibliotek. *Lag (2023:355).*

10 § /Träder i kraft I:2025-07-01/ För skolbibliotek finns utöver vad som gäller enligt denna lag ytterligare bestämmelser i 2 kap. 24 a-24 d §§ skollagen (2010:800). *Lag (2024:1073)*

4.4 Gymnasiebiblioteket Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen

Gymnasiebiblioteket stödjer elevernas förmåga att självständigt söka, kritiskt granska och värdera information enligt läroplanens föreskrifter. Biblioteket är därmed en integrerad del av gymnasiet pedagogiska verksamhet och fungerar som en pedagogisk resurs i elevernas kunskapsutveckling. Gymnasiebiblioteket bidrar till en läsfrämjande kultur, med särskilt fokus på att tillgodose behoven hos elever med läs- och skrivsvårigheter genom ett tillgängligt och anpassat mediebestånd. Bibliotekets utformning och tjänster utgår från

elevs och lärares behov och önskemål. Gymnasiebiblioteket är en funktionell verksamhet, inte enbart ett fysiskt rum eller en samling medier.

4.5 Vuxbiblioteket Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen

Vuxbiblioteket är, liksom hela vuxenutbildningen, en verksamhet i ständig rörelse och utveckling. När vuxenutbildningens utbud och inriktning växer och omformas behöver biblioteksverksamheten anpassas efter nya målgrupper av elever, studenter och pedagoger, och deras olika behov. Inriktningen för perioden är att utveckla biblioteksverksamhet och mediebestånd mot tre nya inriktningar inom vuxenutbildningen: Lärcentrum för högskolestuderande, anpassad utbildning, Ungvux.

4.6 Folkhögskolans bibliotek Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen

Gotlands Folkhögskolas fysiska bibliotek finns på Hemse då den allmänna linjen är lokaliserad dit. Biblioteket vänder sig till deltagare och personal. Biblioteket i Hemse folkhögskola är bemannat två dagar i veckan men är tillgängligt för sina målgrupper alla dagar. Deltagare hänvisas också till folkbiblioteken. Folkhögskolans bibliotek lånar även från gymnasiebiblioteket. I Fårösund finns ett rumsbibliotek utan personal. Folkhögskolan behöver satsa på att främja läsutveckling för gruppen kortutbildade och genom samarbete med andra biblioteksformer utveckla biblioteket för högre måluppfyllelse.

4.7 Medicinska fackbiblioteket Hälso- och sjukvårdsförvaltningen

Medicinska fackbiblioteket, som är placerat på Visby lasarett och bemannas av personal från Uppsala universitetsbibliotek, vänder sig till personal inom hälso- och sjukvårdsförvaltningen samt studenter inom vårdområdet. Biblioteket stärker Region Gotlands förmåga att erbjuda evidensbaserad vård genom att stödja medicinsk forskning, utbildning och informationshantering. Samarbetet mellan akademien och offentlig sektor främjar kunskapsdelning och bidrar till både regional och nationell krisberedskap.

Medicinska fackbiblioteket fokuserar på professionsutveckling och stöd till vårdpersonal. En av de största utmaningarna är att nå ut till användare över hela regionen och att etablera sig som en mer integrerad och tillgänglig resurs för hälso- och sjukvårdens medarbetare.

5. Genomförande och uppföljning

I Biblioteksplan 2026-2029, som beslutas i regionfullmäktige, beskrivs gemensamma inriktningar och mål för de gotländska biblioteksverksamheterna. Knutet till detta dokument finns handlingsplaner för de olika biblioteksformerna, beslutade i respektive nämnd, som beskriver vilka insatser som behöver göras under planperioden för att nå önskad förflyttning. Handlingsplanerna visar också vilka som är berörda av varje insats och vem eller vilka som ansvarar för genomförandet.

Region Gotlands biblioteksplan och de olika handlingsplanerna bärs av de olika biblioteksformerna tillsammans och uppföljning sker årligen genom respektive biblioteksforms verksamhetsberättelse eller i det ordinarie systematiska kvalitetsarbetet. Gemensam uppföljning av biblioteksplanen sker också av biblioteksformerna tillsammans genom det nybildade samverkansforumet. Samordningsansvaret ligger hos biblioteksverksamheterna inom RSF. Efter planperiodens slut sker en uppföljning av Biblioteksplanen som helhet.